

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI GYŰJTEMÉNYEK MAGYARORSZÁGON (2.)

Hagyomány és korszerűség címmel rendezett konferenciát a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 2004 novemberében. A rendezvényen elhangzott előadások egy részét lapunk 2005. 1. számában adtuk közre. Most folytatjuk a vezető társadalomtudományi könyvtárak bemutatását a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárával, valamint a Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtára gyűjteményének és szolgáltatásainak ismertetésével.

A KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat

NEMES Erzsébet

A könyvtár alapítása

A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat alapításának ideje 1867, a kiegyezés éve. A kiegyezés a Habsburg-birodalmat polgári alkotmányos monarchiává alakította át, s kijelölte benne Magyarország önállóságának határait és kereteit. A statisztika a Földművelés- ipar- és kereskedelemügyi Minisztérium hatáskörébe került. Minisztere Gorove István Keleti Károlyt bízta

meg 1867-ben a magyar hivatalos statisztika megszervezésével. Keleti Károly még ebben az évben szorgalmazta egy saját, önálló statisztikai szakkönyvtár létrejöttét. 1869-ben Keleti Károly indítványozta a hazai államtudományi és statisztikai munkák kötelezpéldányként való biztosítását a könyvtár számára.

Findura Imre volt az első könyvtárnoka, aki 1871-től 1907-ig, 36 éven át volt a Statisztikai Hivatal könyvtárának vezetője. A könyvtár első címjegyzék-

ét, „könyvlajstromát” Findura Imre készítette el 1872-ben. Nevéhez fűződik a könyvtár első nyilvános, nyomtatott szakkatalógusának elkészítése is, amely 1885-ben jelent meg.

Törvényi háttér

Az 1874-es statisztikai törvény szorgalmazta a cse-rekapcsolatok kialakítását a külföldi statisztikai hivatalokkal.

Az 1897. évi 35. törvénycikk meghatározó a könyvtár életében, kötelespéldány gyűjtési joggal ruházta fel a könyvtárat, amit megerősítettek 1929-ben és 1952-ben. A gyűjtési jogkör kiszélesedése a hivatali könyvtárat a legnagyobb országos könyvtárak sorába emelte, sőt ma már az intézmény Európa egyik legrégebbi és állományát tekintve legnagyobb statisztikai gyűjteménnyel rendelkező könyvtára.

Ez a joganyag hangsúlyozta a könyvtár nyilvános jellegét, ennek értelmében a könyvtár 1897 óta nyilvános. Az 1898. évi 20. törvénycikk előírta a Magyar Hivatalos Statisztika intézménye számára az önálló épület létrehozását, benne könyvtári célokot szolgáló helyiségekkel. Még ebben az évben teljesült a könyvtári előírás, a Központi Statisztikai Hivatal és könyvtára a jelenlegi helyére költözött. 1972-től a könyvtár neve KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat. A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény értelmében könyvtárunk országos szakkönyvtár.

A könyvtár gyűjtőköre

Teljességre törekvően gyűjtjük a magyar, válogatva a külföldi statisztikai és demográfiai szakirodalmat. A szerzeményezésnél kiemelt fontosságú a közgazdaságtudomány, a szociológia, a politika és a jog, valamint az összes tudományterület gazdasá-

gi és statisztikai vonatkozású irodalma. Jelentős állománycsoport a történelem és informatika, kötelespéldány-jogosultságunknak köszönhetően a klasszikus és a kortárs magyar és világirodalom, a helytörténet, a néprajz, a vallás- és egyháztörténet, a sport, a könyvtártudomány és a művészetek irodalma és valamennyi tudományterület alapvető kézikönyvei.

A könyvtár gazdag állományában a könyvek mellett gyűjteményünk fontos részei a folyóiratok, a térképek, a kéziratok, a muzeális értékű dokumentumok (1867 előtti publikációk), a miniatűr dokumentumok és az egyre gyarapodó számban megjelenő elektronikus kiadványok.

A könyvtár állományának alakulása

A nyitó állomány 1867-ben, a könyvtár alapításának évében 150 kötet volt, Keleti Károly adományozása révén. 1879-ben 10 552, 1890-ben 44 ezer, 1900-ban pedig már 80 700 kötetre bővült a könyvtár állománya (1. ábra).

1900-tól napjainkig (2. ábra)

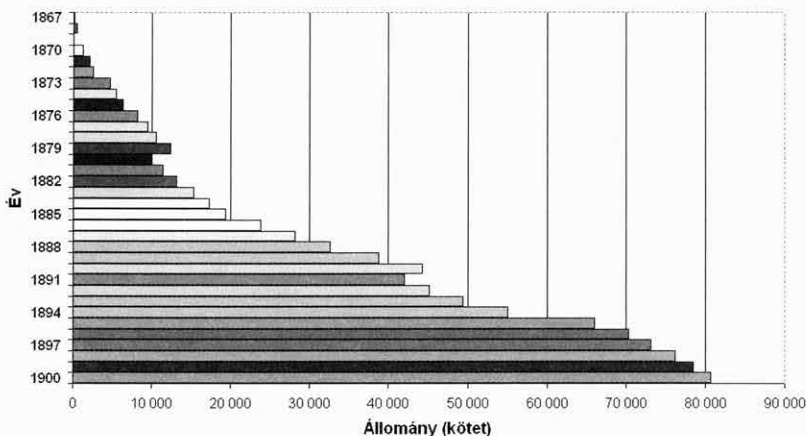
A 19. századi könyv- és folyóirat gyarapodás lényegesen szerényebb mértékű, mint a 20. századi.

Az 1951-ben mutatkozó visszaesést, a csaknem 100 ezerrel kevesebb dokumentumszámot az magyarázza, hogy a II. világháború alatt bombatalálat érte a hivatali épületét, a könyvtár is megromlott. Ezt a nagymértékű csökkenést, az akkor keletkezett károkat szenvedett állományt mutatja a 2. ábra grafikonja. 1951 óta a gyarapodás mértéke egyenletes és folyamatos.

Az 1990-es évektől részben a könyvpiac kiszélesedése miatt, de elsősorban a kötelespéldányokból adódóan a gyarapodás ugrásszerű emelkedése figyelhető meg.

A 3. ábrán a 2004 novemberi állományadatokat láthatók.

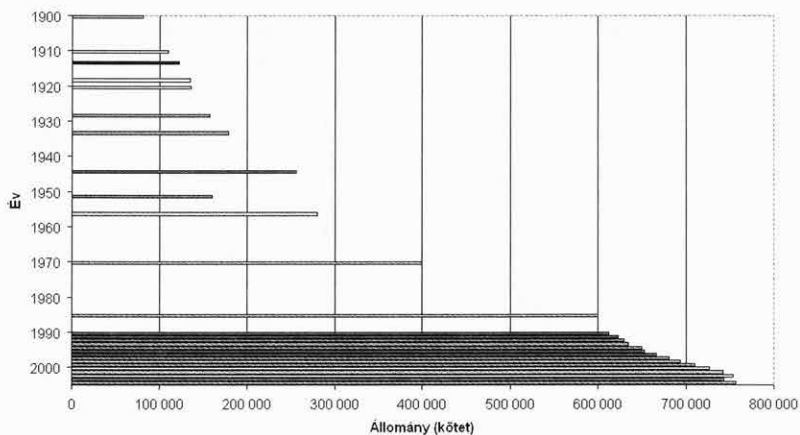
A könyvtár állománya a XIX. században

1. ábra

A könyvtár állományának alakulása a XIX. században

A könyvtár állománya 1900-tól napjainkig

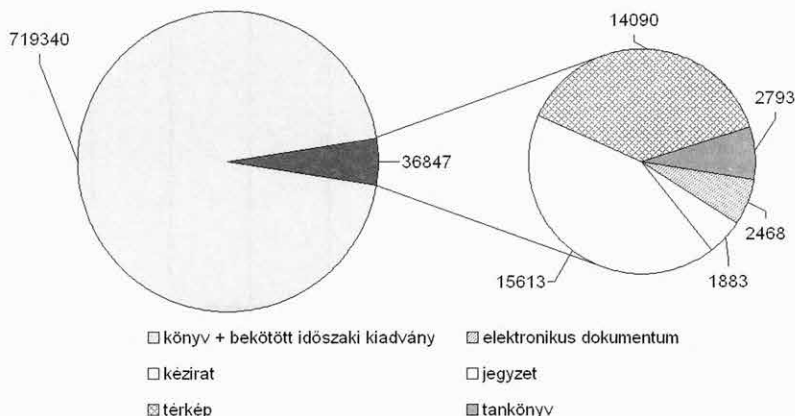
2. ábra

A könyvtár állományának alakulása 1900-tól napjainkig

A könyvtár állománya jelenleg 756044 állományi egység. Ebből 719340 db a könyv-, és bekötött időszakos kiadvány, az egyéb 36704 db, aminek nagyobb része térkép és jegyzet.

A könyvállomány gyarapodása 1992 és 2002 között, 10 év gyarapodását figyelembe véve, a magyar és külföldi dokumentumok összesen 96637 db. A folyóirat-állomány gyarapodása ugyanebben az időszakban 21031 db.

A könyvtár állománya 2004. november 1-jén

3. ábra

A könyvtár állományának alakulása 2004 novemberében

A könyvtár napi munkájában a gyűjtemény megkülönböztetett fontosságú részét képezik a statisztikai évkönyvek és évkönyv jellegű kiadványok. Ezek nálunk az időszaki kiadványok dokumentumtípus fogalmkörébe tartoznak, ami markánsan megkülönbözteti a KSH könyvtárának állományát más hazai könyvtárakétól. Az elmúlt 10 évben az időszaki kiadványok gyarapodása az alábbiak szerint alakult. A magyar kiadványoknál a KSH kiadvány 6650 db, 32 db a csere, 6525 db a köteles és 100 db a vétel, a külföldi kiadványoknál 1421 db az ajándék, 9283 db a csere és 1035 db a vétel révén gyarapodott. Az összes gyarapodás 1992-től – 2002-ig 144164 db dokumentum volt. A gyarapodás és annak forrásai 2003-ban és 2004-ben, a 4. ábrán láthatók.

A könyvtár dokumentum-állományának gyarapodása évi átlagban 15 és fél ezer egység. Ebből jelentős gyarapodást jelentenek a magyar dokumentumoknál a KSH kiadványai (ezt az ajándékok rovatban tüntettük fel), valamint a kötelespéldányok, a külföldieknél inkább a csere dominál.

Cserekapcsolatok

A könyvtár állományának alakulásában jelentős szerepe volt és van a nemzetközi kapcsolatok kiépítésének. Az erre vonatkozó első törvényi jóváhagyás 1929-ből való. A miniszterelnök 1929. évi 3600. rendeletének 14. §-a a cserekapcsolatokhoz szükséges kiadványmennyiség felhasználását a Hivatal elnöke hatáskörébe sorolta. 1929 és 1946 között a nemzetközi kapcsolatoknak köszönhetően 16 753 kötettel gyarapodott a könyvtár állománya. A második világháborút követően számottevő emelkedés jelentős késéssel, csak 1953-tól indult meg.

1957-ben mintegy 20 nemzetközi intézménnyel és 48 országgal, közülük több ország (Egyesült Államok, Ausztria, Belgium, Brazília, Csehszlovákia, Franciaország, Hollandia, Japán, Lengyelország, Nagy-Britannia, NDK, NSZK, Norvégia, Olaszország, Svájc, Svédország, Szovjetunió) egynél több könyvtárával, 1985-ben 418 külföldi intézménnyel, illetve statisztikai hivatallal vagy annak könyvtárával jött létre cserekapcsolata a könyvtárnak.

		A dokumentumok gyarapodási forrásai				Összesen
		ajándék	cseré	köteles	vétel	
2003	könyvállomány	1342	500	8768	530	11140
	folyóirat-állomány	351	477	912	598	2338
	időszaki kiadványok	923	630	637	231	2421
	elektronikus dokumentumok	249	77	10	253	589
	egyéb gyarapodás (kézirat, térkép)	105	-	255	-	360
	Összesen	2970	1684	10582	1612	16848
2004	könyvállomány	929	369	7822	290	9410
	folyóirat-állomány	338	378	1036	480	2232
	időszaki kiadványok	642	397	575	56	1670
	elektronikus dokumentumok	142	88	20	176	426
	egyéb gyarapodás (kézirat, térkép)	22	-	-	1	23
	Összesen	2073	1232	9453	1003	13761
Összesen		5043	2916	20035	2615	30609

4. ábra

A gyarapodás és annak forrásai 2003-ban és 2004-ben

Jelenleg a világ több mint száz országával és az ismert nemzetközi gazdasági és politikai szervezetekkel kialakított, folyamatosan fenntartott kapcsolat eredményeként a külföldi szakirodalom beszerzését jelentős arányban a több mint négyszáz cserepartner biztosítja. (Közöttük az ENSZ, az OECD, az Európai Unió, a FAO, a GATT, a Világbank stb.) A világ számos országának hivatalos, nemzeti statisztikai évkönyvei megtalálhatók könyvtárunkban. A külföldi cserekapcsolatok a KSH és a könyvtár kiadványaira épülnek, amelyek egyben elősegítik Magyarországot jobb megismerését külföldön.

Katalógusaink

Katalógusaink hűen tükrözik, hogyan fejlődött a könyvtár alapításától napjainkig, hogyan jutottunk el az első könyvlajstromtól az Internetig.

1867-től a gépesítés kezdetéig, 1990-ig tartott a cédulakatalógusok építése. 1960 és 1993 között készült ETO-katalógus, ugyanis 1960 előtt nem volt a könyvtárban használatos az ETO.

1989-től egy magyar fejlesztésű program, a TEXTAR működése kezdődött el, még ebben az évben kiépült egy lokális hálózat, ezért 1990-től lezárult a cédulakatalógusok kora. A számítógépek megjelenése a könyvtár életében jelentős mérföldkő volt, de minőségi változást 2002-ben az OLIB-rendszer bevezetése jelentette. Azóta az OLIB integrált könyvtári rendszerben végezzük a feldolgozást, katalogizálást.

Informatikai fejlesztések

1977-ben történtek az első lépések az informatikai fejlesztésben, a TEXTPAC nevű saját adatbázis épí-

tésével, amely 75 hazai és 150 külföldi folyóirat cikkeit tárja fel, szerző, cím és tárgyszó szerinti visszakeresést adva. A TEXTAR próbamunkái 1989-ben kezdődtek el. 1990-ben indult a számítógépes feltárás. Mivel a TEXTAR-ral Internet kapcsolatra nem volt lehetőség, ezért az egymástól függetlenül épülő adatbázisok miatt többszörös keresésre volt szükség. 2000-ben könyvtárunk 60 PC-ből és egy önálló szerverből álló Windows 2000-es gépparkot kapott, Pentium III-as, CD-vel ellátott HP gépek, nyomtatók, szkennerek és kétprocesszoros szerver tette lehetővé egy modern, számítógépes integrált rendszerben dolgozó könyvtár kialakítását. 2001 decemberében született döntés az integrált számítógépes rendszerre való átállásról. A könyvtár az OLIB 7.1-es verziójának beszerzése mellett döntött, amely a hivatal anyagi támogatásával valósult meg. 2002-ben elindult a fejlesztés, a rendszer tanulása, a modulok bevezetése. A konverzió több mint 100 ezres nagyságú dokumentumállomány átkonvertálását jelentette a TEXTAR-ból az OLIB-ba. 2002 novemberében fontos dátum a fejlesztés során, ekkor indult a feldolgozási munka az OLIB rendszerrel, elkezdődött az első munkafolyamat, amikor a

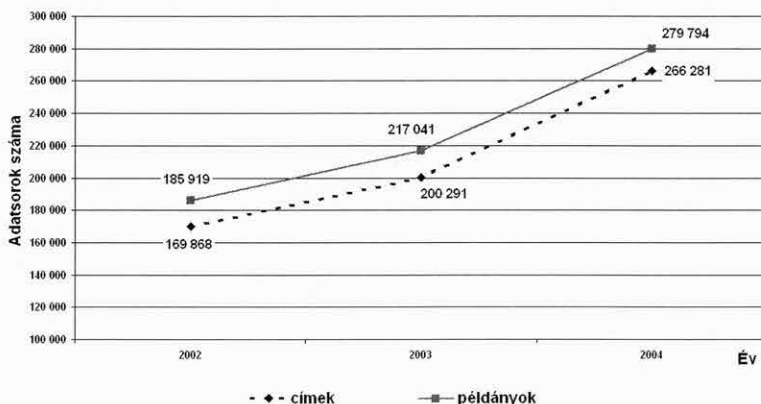
TEXTAR-t lezárva az OLIB rendszerrel dolgozik könyvtárunk. 2003-ban folyamatosan, előbb a beiratkozás és a kölcsönzés, majd az állománygyarapítás, az év közepére valamennyi munkafolyamat az OLIB integrált könyvtári rendszerrel kezdett dolgozni. 2003. december 10-én kiléptünk a világhálóra, elkészült a honlapunk.

Elérhetőségünk: <http://lib.ksh.hu> vagy <http://konyvtar.ksh.hu>. Így a széles nagyközönség, illetve a szakma számára is elérhetővé vált adatbázisunk.

Ez tette lehetővé szolgáltatásaink bővítését, és az új korszerű eszközökkel a különböző adatbázisokból való szolgáltatást és tartalomszolgáltatást. Az 5. ábra a könyvtár állományának alakulását mutatja az OLIB rendszerben. A címek és a példányok számai nem nagyon térnek el egymástól, ami azt jelzi, hogy szinte minden dokumentumból csak egy példány van a könyvtárunknak.

További feladatok várnak még ránk, mindenekelőtt a teljes könyvtári állomány számítógépre vitele. Tervezzük a szolgáltatások bővítését egyéb területeken, elsősorban az Országos Dokumentumellátó Rendszer tagjaként a könyvtárközi kölcsönzés terén. Fontosnak tartjuk a MOKKA-hoz való kapcsot

A könyvtár állománya az OLIB rendszerben

5. ábra

A könyvtár állománya a számítógépen, az OLIB rendszerben

lódást és a lehetőségekhez mérten, további fejlesztéseket tervezünk a kapcsolódás megvalósulása érdekében. Ugyanakkor szeretnénk megvalósítani a KSH régióigazgatóságok könyvtárainak számítógépes összekapcsolását is a központi könyvtárral OLIB kliensek kiépítésével.

A könyvtár digitalizálási terve

A könyvtár stratégiai tervében a rekatalogizáláson túl kiemelt hangsúlyt kapott a digitalizálás. A digitalizálási tervünkben megfogalmaztuk, melyek azok a fő szempontok, amelyek alapján fontossági sorrendet állítunk fel a történeti és szakmai értékek megőrzése, a jelentős statisztikai értékek megőrzése, értékes anyagok rongálódásának csökkentése, a hozzáférési lehetőségek növelése érdekében.

Számba vettük a digitalizálandó dokumentumokat. Első helyet kaptak a helységnévtárak és ezek előzményei. Ezt követően a tanulmányokat közlő szakfolyóiratok, a statisztikai közlemények, válogatott dokumentumok a könyvtár muzeális értékű dokumentumaiból, kézirat és mikrofilmanyagából, a statisztikai adatforrások bibliográfiája, statisztikai adatközlő kiadványok, folyóiratok és népszámlálások azok, amelyek digitalizálásra kerülnek.

A magyar helységnévtárak a 24. óra IHM pályázaton nyert összegből kerültek digitalizálásra. Az 1873–1913-as évek helységnévtárai (összesen 12 kötet, 16 ezer oldal), az Interneten is elérhetőek.

Adatbázisok

A könyvtár informatikai fejlesztése tette lehetővé, hogy a korszerű számítógépes szakirodalmi tájékoztatásba mi is bekapcsolódjunk, és nálunk is elérhetőek legyenek jelentős adatbázisok.

A könyvtár adatbázisai közül szeretnék néhányat röviden bemutatni:

- OLIB, a könyvtár online katalógusának építését szolgáló integrált könyvtári rendszer, az 1990-től állományba vett összes dokumentumot, valamint a kéziratok és jegyzetek teljes állományát tartalmazza;
- TEXTPAC, a könyvtár saját fejlesztésű folyóiratcikk-adatbázisa;
- Külkereskedelmi adatbázis, 1992-től dolgozza fel hazánk külkereskedelmi forgalmát. Közli az export és az import mennyiségi és értékadatait, vámtarifaszám szerint konkrét termékekre lebontva;
- JSTOR adatbázis, online elérhető, az amerikai egyetemek és a Mellon Alapítvány támogatásával épül, jelenleg 23 témakörben. 237 angol nyelvű folyóirat teljes szövegének elérését és betöltését teszi lehetővé. Ingyen hozzáférhető;
- Observer, internetes figyelő, Kulcsszavas kereséssel tájékozódhatunk a magyarországi időszaki kiadványokról;
- Statisztika, saját fejlesztésű adatbázis. A hazai napi- és hetilapokban, folyóiratokban megjelent statisztikai adatokat aktualizálva tartalmazza, feldolgozza a statisztikai és demográfiai szakfolyóiratokat;
- ECONLIT a világ közgazdasági szakirodalmának válogatott bibliográfiája, 1969-től napjainkig;
- Az EBSCO Publishing EBSCOhost nevű szolgáltatása bibliográfiai és teljes szövegű adatbázisokat kínál.

Kiadványaink

A könyvtárban évtizedek óta folyik publikációs tevékenység. A kiadványok közül a legismertebb sorozatok a történeti statisztika témakörében jelennek meg.

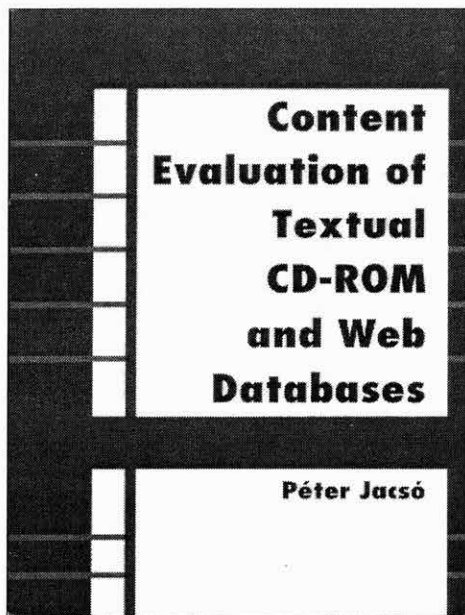
- Nagy magyar statisztikusok műveinek válogatott bibliográfiája;
- Történeti statisztikai füzetek;
- Magyarország történeti helységnévtára;
- Történeti statisztikai tanulmányok.

Kiadványaink közül kiemelném a Magyarország történeti helységnévtárát. *Fügedi Erik* történész irányításával 1972-ben kezdődtek el a történeti Magyarország területét magába foglaló, az 1773-1800-as éveket átfogó állapotot tükröző helységnévtárak összeállításának munkálatai.

Eddig 17 kötet jelent meg, legutóbb, 2004-ben az Abaúj és Torna megyék című kötet.

Összegzés

A könyvtár tevékenységében fontos feladatuk a kutató tevékenység támogatása, elsősorban a történeti statisztikai és a statisztika történeti kutatások támogatása, viszont elsődleges feladata a könyvtárba beérkező dokumentumok feldolgozása, feltárása és ezekből a dokumentumokból a legmodernebb technika segítségével a tudásalapú társadalom alapintézményeként az információhoz, ismeretekhez a felhasználót hozzájuttatni, a dokumentumokat a leg szélesebb körben hozzáférhetővé tenni. Az 1867-ben alapított KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat gazdag gyűjteményével, a legfejlettebb informatikai eszközök segítségével, szakképzett munkatársai által, az Országos Dokumentumellátó Rendszer tagjaként teljes állományából történő szolgáltatással áll az olvasók, a felhasználók rendelkezésére.

A Magyar Elektronikus Könyvtár

legújabb tétele:

JACSO Péter:

Content evaluation of textual
CD-ROM and webdatabases

(Copyright 2001 by Libraries Unlimited an
imprint of Greenwood Publishing Group Inc.
Westport, CT USA www.greenwood.com)

c. művének magyar fordítása CD-ROM
és webes adatbázisok tartalmának
elemzése címen.

A fordítást a Könyvtári Intézet oktatási osztálya
támogatásával Murányi Péter készítette.

A szöveg elérhetősége:

<http://mek.oszk.hu/03000/03040/>